

Un filon de cataliză identitară: mirajul Orientului

Emilia STAJILA, *Miteme orientale în poezia română a secolului XX. Al. Macedonski, Ion Minulescu, Ion Barbu*, București, Editura Academiei Române, Colecția „Biblioteca de critică, istorie și teorie literară”, 2023, 222 p., ISBN 978-973-27-3791-0

Dacă, îndeobște, dinamica mitului este abordată actualmente în contextul analizei unei modalități scripturale adoptate (și promovate) de către postmodernism, i.e. *rescrierea*, cercetarea Emiliei Stajila are drept țintă identificarea „mitemelor orientale în poezia lui Al. Macedonski, I. Minulescu, I. Barbu” și – printr-un demers hermeneutic orientat trivalent (imaginar, paradigmă, poeticitate) – *dezvăluirea mecanismelor de adaptare* a acestora la „un modernism de esență simbolistă, decadentă sau ermetică” (p. 14). Astfel, investigația se așază sub zodia ideii de *asimilare creatoare*, nivel la care viziunea identitară și alteritățile interferează, generând o nouă realitate artistică de esență transgresiv-integratoare.

Prin urmare, procedând fenomenologic, autoarea cărții face decupaje în amonte modei, fixându-și implicit ca arie de interes *modernitatea tradiției*, fundamentală pentru *tradiția (post)modernității*. Este, trebuie subliniat dintru început, cea mai pertinentă cale de a evidenția, pe de o parte, natura *genuină* a ecuației *gândire poetică-gândire mitică*, iar pe de alta de a reactualiza un adevăr formulat odinioară de către Alexandru Philippide, după care poezia/creația este „o construcție în continuare”, adevăr uitat în răstimpurile de insurgență iconoclastă. De asemenea, în directă legătura cu tema, trebuie semnalat că investigația Emiliei Stajila se situează în contiguitate cu studiul sintetic al lui Mircea Angheliescu, *Literatura română și Orientul* (1975).

Miza cercetării dobândește astfel fațete multiple: istorică, teoretică, hermeneutică. Și este firesc, de vreme ce *forța palingenetică* a nucleelor mitice nu se poate explica îndeajuns prin prisma inter-trans-textualității, așa cum se consideră uneori, ci este generată de procesul însuși al metamorfozei, precum și de climatul cultural în care se produce metamorfoza. Din acest de pe urmă punct de vedere, Macedonski, Minulescu și Barbu intensifică orbita orientalismului, consacrat odinioară la noi prin Bolintineanu, Negruzzi, Alecsandri, Eminescu ori Sadoveanu. Mai mult decât atât, consider că o importantă dimensiune de originalitate a demersului este iscodirea gradului până la care mitemele identificate la cei trei poeți se regăsesc în structura de adâncime a „mitului personal” al fiecăruia. În acest mod, Emilia Stajila își îmbogățește tărâmul analitic cu pertinente reverberații din psihocritica lui Charles Mauron.

Considerată îndeaproape, cercetarea se remarcă prin două niveluri aflate în raport de covalență axiologică: unul *teoretic*, vizând miezul simbolic al mitului însuși, cu toate valențele/avatururile sale, altul *aplicativ*, având drept țărâm de investigație hermeneutică cele trei universuri poetice (Macedonski, Minulescu și Barbu), fiecare cu specificul său ireductibil. Distribuit în tetradă, textul cărții contribuie armonios la îndeplinirea acestor obiective majore, limpede trasate în *Introducere* (p. 9-16).

Capitolul ce deschide volumul, *Mit și mitem. Repere teoretice* (p. 17-74), cristalizează *fundamentele conceptuale* ale cercetării – prin valorizarea descriptiv-fenomenologică a celor mai proeminente contribuții în materie, semnate de L. Blaga, M. Eliade, Cl. Lévy-Strauss, G. Durand, E. Gould, W. Burkert, N. Frye și E. Cassirer – , esențiale fiind aici demarcarea orizontului de remanență literaturizată a „ontologiilor arhaice” și calibrarea semantică a conceptelor operaționale, cu deosebire a aceluia de *mitem* (în siajul lui Durand, *latent/patent*).

În lumina acestei ample contextualizări teoretice se desfășoară versantul analitic al cărții, conceput cartezian în trei capitole, toate caracterizându-se prin dinamismul exegetic – invocat odinioară de către Starobinski („le surplomb et l'intimité”) –, dinamism manifest deopotrivă în cartografierea operei poezilor vizați, cât și în raport cu climatul cultural românesc/european din prima jumătate a veacului trecut.

Astfel, Emilia Stajila reușește să deceleze riguros constelația de reverberații mitice specifică fiecărei creații, laolaltă cu nucleul semantic-coagulant. Bunăoară, în cel de-al doilea capitol – *Mit și miteme în poezia lui Al. Macedonski* (p. 75-133) –, punctul focal al investigației analitice îl constituie nu atât mitul, cât *mitemul Poetului*. „Exegeții operei macedonskiene, scrie autoarea, vorbesc fațăș sau prin aluzii subtextuale că Alexandru Macedonski dă expresie *mitului Poetului*, noi adăugăm că prin complexitatea conotațiilor este vorba, de fapt, despre un *mitem al Poetului*, care include mai multe calități: de a fi un geniu («cât mai mare»), de a fi un exponent al întregii umanități, de a se ridica «mai sus», deasupra tuturor mizeriilor vieții cotidiene comune, de a suporta condiția de «damnat», de «blestemat», de a purta «povara disperării», de a fi «o conștiință revoltată», de a avea «o sete», «un vis»” (p. 130). Paradigma preponderent romantică în care autorul *Noptii de decembrie* proiectează instanțe ale mirajului oriental este complinită de trimiterea la *Moartea lui Dante Alighieri*, piesă în care Emilia Stajila vede „o ipostază *remitizată*, deci *contemporaneizată* a Poetului” (p. 133, s.a.).

Poet itinerant, mereu în căutare de peceți identitare, Minulescu este creatorul unui univers așezat „pe mirajul unui *dincolo*, care ia forma mirajului Orientului Apropiat cu toate miturile acestuia” (p. 161), asamblate într-un mitem: *Regele asiatic*. Această concluzie a capitolului 3. *Ion Minulescu: mitul Orientului Apropiat* (p. 134-166) se cristalizează la capătul unui judicios survol analitic al *romanțelor*, desfășurat în orizontul simbolismului pe care poetul îl consacră spre a-l dinamita din interior. Intimismul rococo, erotica epidermică sau elanurile funanbulești devin astfel mărci ale mitemului central, în a cărui homerică sferă de gravitație se topesc ecouri livrești, topoi

exotici sau mituri literare (Don Juan). În mod vădit, *regele asiat*, „înveșmântat în toga lui Apollo”, atestă propensiunea parodică a lui Minulescu, inclusiv în procesul *mito-foric*.

Altfel stau lucrurile cu poezia lui Ion Barbu. Capitolul ce-i este consacrat – 4. *Ion Barbu: Orientul simbolic-arhetipal* (p. 167-211) – pune în exergă mitemul *nunții solare*, construit pe nuclee subsecvente, precum mitul increatului, Isalâk/„ultima Grecie” și, îndeosebi, *mitul ofidian*. De altfel, miezul de remarcabilă originalitate al acestui capitol se află în secvența 4.3. *Mitemul Șarpelui. Elemente gnostice*, acolo unde Emilia Stajila procedează la o judicioasă analiză a însemnării barbiene din 1923, publicată de către Mircea Coloșenco sub titlul *Geneză*. Schiță pentru o autentică „antropologie cu elemente gnostice”, după expresia Ioanei Em. Petrescu, acest text este sursa filonului gnostic ce străbate prundul creațiilor ulterioare, i.e. a operei poetice majore *Joc secund*: „Raportând însemnarea manuscrisă la poezia propriu-zisă, adică la creațiile originale ale sale, depistăm un sistem de miteme în care se îmbină în mod liber, fără a ține seama de principiile exacte ale doctrinelor gnostice, parabole și personaje biblice, elemente ale misterelor antice, precepte generale ale creștinismului” (p. 208). Întreaga hermeneutică a creației barbiene, grăitoare prin ea însăși, este desfășurată pe fundamentul acestei aserțiuni, ceea ce-i sporește decisiv demersului aura axiologică.

Refocalizând întregul parcurs analitic din perspectivă comparativă, Emilia Stajila demonstrează cu limpiditate că, dacă la Alexandru Macedonski și Ion Minulescu mitemele orientale se manifestă în paradigmă romantic-simbolistă și pe un fond cu notabile inserții nostalgic-expansive, la Ion Barbu transfigurarea lor este integrată *construcției imaginare* dublu stratificate: revelație inițiativă și parodie (lume ideală/lumea fabulei). Iată o perspectivă din care cartea tinerei cercetătoare poate fi privită nu doar ca o remarcabilă contribuție de exegeză comparativă, ci și ca o învoltă demonstrație a faptului că mitul este cu atât mai bogat și mai profund cu cât rezistă la ceea ce Jean-Jacques Wunenburger numește „violență scripturală”. Proiectat în zăriștea gândirii blagiene, acest de pe urmă aspect atestă de asemenea un adevăr cu alură axiomatică: pentru poeții studiați – dar și pentru alți scriitori români (precum, *inter alias*, Caragiale, Istrati ori Sadoveanu –, mirajul Orientului se dovedește un autentic *filon de cataliză identitară*.

La origine cercetare doctorală – începută sub îndrumarea profesorului Timotei Melnic (†), dar încheiată sub veghea științifică a academicianului Mihai Cimpoi și susținută public la Universitatea de Stat din Moldova/ Institutul de Filologie „Bogdan Petriceicu Hasdeu” în octombrie 2022 –, cartea Emiliei Stajila se impune deopotrivă prin documentarea apropiată, sinteza conceptuală, acuratețea analitică. Or, acest fapt se cuvine apreciat pe măsură, cu atât mai mult cu cât el atestă apartenența organică a cercetării la *axiosfera originară*. Elaborat în partea răsăriteană a acesteia, cea mai expusă zăpoarelor de tot felul – „În Basarabia, scrie Mihai Cimpoi în *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, bate puternic, ca un torent stihinic al istoriei ce terorizează continuu, însuși vântul pierzaniei” –, demersul academic săvârșit de către Emilia Stajila se adaugă altor înfăptuiri similare din ultimele decenii, contribuind astfel

la sporul de consistență al zăgazului cultural, singura și nobila pavăză la vântul cel rău al pierzaniei.

Pompiliu CRĂCIUNESCU
(Universitatea de Vest din Timișoara)